

AHŞAP MİMARİ MİRASIN KORUNMASI İÇİN İLKELER

Aralık 2017’de Yeni Delhi’de yapılan 19. ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilmiştir.

GİRİŞ

Bu ilkeler ICOMOS tarafından, Ekim 1999’da Meksika’da yapılan 12. Genel Kurulda kabul edilen “Tarihi Ahşap Yapıların Korunması için İlkeler”in güncellenmesi amacı ile yazılmıştır. 2012’de Meksika’nın Guadalajara kentinde başlayan güncelleme süreci, 2013’te Himeji (Japonya) ve 2016’da Falun’da (İşveç) sürdürülmüştür.

Bu belge Venedik Tüzüğü (1964), Amsterdam Bildirgesi (1975), Burra Tüzüğü (1979), Nara Özgünlük Belgesi (1994) ve ahşap kültür mirasının korunması ve konservasyonu ile ilgili UNESCO ve ICOMOS kuramsal metinlerinin genel ilkelerini uygulamayı hedeflemektedir.

Belgenin amacı ahşap kültür mirasının kültürel önemine saygı göstererek, korunması ve konservasyonu için en geniş uluslararası çerçevede uygulanabilir temel ilke ve uygulamaları tanımlamaktır.

Burada kullanılan “*ahşap kültür mirası*” deyimini, kültürel önem taşıyan veya tarihi alanların parçası olan her tür ahşap bina ve yapıların yanı sıra, geçici, hareketli ve evrilen yapıları da kapsamaktadır.

Bu belgedeki “*değerler*” sözcüğü ile kültür mirasının estetik, antropolojik, arkeolojik, kültürel, tarihi, bilimsel ve teknik değerleri kastedilmektedir. Bu ilkeler tarihi değer taşıyan ahşap mimari ve strüktürler için geçerlidir. Tümüyle ahşap olmayan binalarda, ahşabın yapımda kullanılan diğer malzemelerle etkileşimine dikkat edilmelidir.

İlkeler:

- . Her döneme ait ahşap kültür mirasını Dünya kültür mirasının bir parçası olarak değerlendirmek, taşıyıcı sistemlerinin ve ayrıntılarının önemine saygı göstermek,
- . Ahşap kültür mirasının ve onunla bağlantılı somut olmayan kültür mirasının zengin çeşitliliğinin farkında olmak ve saygı göstermek,
- . Ahşap kültür mirasının zanaatkar ve yapı ustalarının yetenekleri ile onların geleneksel, kültürel ve kuşaktan kuşağa aktarılan birikimleri hakkında veri sağladığının bilincinde olmak,
- . Kültürel değerlerin zaman içindeki evrimini ve değerlendirmelerin belirli aralıklarda gözden geçirilmesi gerektiğini, özgünlüğün değişen kavram ve eğilimlere nasıl uyarlandığını anlamak,
- . Korumada kullanılacak yöntem ve tekniklerin zengin çeşitliliğini dikkate alarak, değişik yerel geleneklere, yapı uygulamalarına ve koruma yaklaşımlarına saygı göstermek,

- . Geçmişte kullanılan değişik ahşap tür ve kalitelerini tanımak ve saygı göstermek,
- . Ahşap yapıların, binanın tümünün veya taşıyıcı sisteminin zaman içinde geçirdiği değişiklikler hakkında değerli veriler barındırdığını bilmek,
- . Ahşap taşıyıcı sistemlerin deprem kuvvetlerine karşı koymada mükemmel bir davranış gösterdiğini dikkate almak,
- . Tümüyle veya kısmen ahşaptan yapılmış binaların ısı ve nem değişiklikleri, ışık, mantar, böcek saldırıları, aşınma, yıpranma, yangın, deprem veya diğer doğal afetler ile insanların yıkıcı eylemleri gibi çevresel ve iklimsel koşullara olan duyarlılığını bilmek,
- . Tarihi ahşap yapılardaki kayıpların, kolay hasar görme, kötü kullanım, geleneksel zanaatlerin, geleneksel tasarım ve yapım tekniklerinin unutulması, halkların manevi ve tarihi gereksinimleri konusundaki anlayış eksikliği dolayısıyla arttığının farkında olmak,
- . Halkın katılımının ahşap kültür mirasının korunmasındaki öneminin, sosyal ve çevresel dönüşümlerle olan ilişkisinin ve sürdürülebilir gelişmedeki rolünün farkında olmak.

İNCELEME, RÖLÖVE VE ARAŞTIRMA

1. Bir müdahaleye karar vermeden önce, taşıyıcı sistemin ve bileşenlerinin durumu, daha önce yapılmış olan müdahaleleri de kapsayacak şekilde, dikkatle belgelenmelidir.
2. Her müdahale öncesinde, ayrıntılı ve doğru bir teşhis yapılmalıdır. Bunun yanında, yapım tekniklerinin ve taşıyıcı sistemin durumunu, bozulmaların, hasar veya taşıyıcı sistem aksaklıklarının nedenlerini, tasarım, boyutlandırma veya birleşim hatalarını açıklayan bir analiz yer almalıdır. Teşhis belgesel verilere, fiziksel inceleme ve analize dayanmalı; gerekirse, fiziksel durumun belirlenmesi için hasar vermeyen teknikler (NDT) kullanılmalı ve laboratuvar deneyleri yapılmalıdır. Bu çalışmalar gerekli olan küçük müdahalelerin yapılmasını ve acil önlemler alınmasını engellemez.
3. Taşıyıcı sistem üzerindeki katmanlar dolayısıyla, yapılan inceleme durumu değerlendirmek için yeterli olmayabilir. Eğer kaplamanın önemi izin veriyorsa, incelemeyi kolaylaştırmak için kaplamanın bir kısmının geçici olarak kaldırılması düşünülebilir. Bu işlem mevcut durum ayrıntılı olarak belgelendikten sonra yapılır.
4. Eski ahşap kısımlar üzerinde yer alan, "görünmeyen" (gizli) izler de kaydedilmelidir. "Görünmez" sıfatı, ahşap ustaları tarafından, ahşap öğelerin yapı içindeki konumunu, seviyeleri belirtmek için, ilk yapım sırasında (veya daha sonraki onarımlarda) konulan, görünmesi istenmeyen işaretleri tanımlamak için kullanılmıştır.

ÇÖZÜMLEME VE DEĞERLENDİRME

5. Korumanın ana amacı tarihi dokunun özgünlüğünü sürdürmektir. Bu, tarih boyunca yapılan değişikliklere saygı göstererek, onun biçimini, malzemelerini,

birleşim özelliklerini, bütünlüğünü, mimari ve kültürel miras değerlerini korumayı kapsar. Bunu yapabilmek için, yapının karakterini tanımlayan tüm özelliklerin olabildiğince korunması gerekir.

Karakteri tanımlayan özellikler aşağıdakilerden biri veya birkaçı olabilir:

- a genel taşıyıcı düzen,
- b cepheler, ara bölmeler, merdivenler gibi taşıyıcı olmayan ögeler,
- c yüzey özellikleri,
- d ahşap öğelerin bezenişi,
- e gelenekler ve teknikler,
- f nitelik (veya dereceleri) ve ayırıcı özellikleriyle, yapımda kullanılan malzemeler.

6. Bir müdahale planı oluşturmak için, önce karakteri tanımlayan özelliklerin değerinin belirlenmesi gerekir.

MÜDAHALELER

7. Müdahale sürecinin ilk adımı yapının korunması için genel bir strateji oluşturulmasıdır. Bu konu üzerinde tartışılmalı ve tüm ilgililer tarafından bir anlaşmaya varılmalıdır.

8. Müdahale stratejisi geçerli olan kültürel değerleri dikkate almalıdır.

9. Eğer yapının özgünlüğüne zarar vermeyecek veya aşırı müdahale gerektirmeyecekse, yapının ilk işlevi sürdürülmeli veya restore edilmelidir.

10. Müdahaleler aşağıdaki şekillerde olabilir:

- a geleneksel ahşap işleme teknikleri veya uyumlu çağdaş bağlantı ögeleri kullanılarak yapılan basit onarımlar,
- b taşıyıcı sistemin geleneksel veya uyumlu yeni malzeme ve teknikler kullanılarak sağlamlaştırılması,
- c mevcut yapının yüklerini alacak bir sistemin eklenmesi.

Müdahale seçenekleri arasından yapının kültürel anlam ve önemini en iyi biçimde koruyacak olan seçilir.

11. Müdahaleler tercihan:

- a yapı veya sitin fiziksel ve strüktürel güvenliğini, kültürel önemini ve uzun süre dayanımını sağlamak için gereken, en az düzeyde olmalı,
- b geleneksel yöntemleri izlemeli,
- c eğer teknik olarak mümkünse, geri dönüşebilir olmalı,
- d ilerde gerek olursa, yapılacak koruma işlemlerine zarar vermemeli veya engellememeli,
- e yapının açığa çıkan ve içinde korunan özgün yapısal verilere daha sonar ulaşma olanağını engellememeli,

f çevresel koşulları dikkate almalıdır.

12. Müdahaleler yapının ayakta kalmasını sağlayacak en az düzeyde olmalı, özgünlük ve bütünlüğünü mümkün olduğunca korumalı ve işlevini güvenle sürdürebilmesine izin vermelidir. Bununla birlikte, aşağıda belirtilen özel durumlarda, yapının bir kısmının veya tümünün sökülmesi engellenmez:

- a yerinde (*in-situ*) ve özgün öğelere yapılacak onarımlar kabul edilemeyecek derecede müdahaleler gerektirecekse,
- b yapının deformasyonu taşıyıcı sistemi tekrar normal davranışına döndürmeyi engelleyecek kadar fazlaysa,
- c yapıyı deforme olmuş biçimiyle korumak için uygun olmayan ek işlemler gerekiyorsa.

Söküm işleminin uygunluğu ile ilgili karar, her kültürel bölgenin koşullarına göre değerlendirilmeli ve yapının özgünlüğünü en iyi şekilde korumaya yönelik olmalıdır.

Karar verilirken, söküm sırasında ahşaba, geçme ve bağlantılara (çivi gibi) geri dönüşü olmayan zararlar verilebileceği göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılmalıdır.

13. Mevcut öğeler mümkün olduğunca korunmalıdır. Bir öğenin veya bir parçasının yenilenmesi gerektiğinde, yapının karakteri ve önemine saygı gösterilmelidir. Eğer yerel kültürde onarım için başka yapılardan eski parçaları alıp kullanma geleneği varsa, bu usul uygulanabilir.

14. Yenileme için kullanılacak ahşap tercihan:

- a özgünle aynı cins olmalı,
- b nem oranı özgünle uyumlu olmalı,
- c görünen yerlerde aynı doku özelliğine sahip olmalı,
- d özgünle aynı aletler kullanılarak, benzer yöntemlerle işlenmelidir.

15. Yenilenen ahşabı yapay olarak eskitmeye çalışılmamalıdır. Yeni kısımlar estetik olarak bütünü zedelememelidir. Yenilenen kısımları özgünle uyumlu kılmak için renklendirmeye ancak özel durumlarda, yapının estetik anlamı ve önemi kabul edilemeyecek derecede zedelenenlerse, izin verilebilir.

16. Yeni öğelere veya bölümlere uygun bir işaret konularak, bunların daha sonra kolay ayırt edilmesi sağlanabilir.

17. Geçici, gelişen binalar gibi bazı ahşap yapıların kültürel anlamını belirlemek için özel değerlerini dikkate almak gerekebilir.

18. Müdahaleler söz konusu olduğunda, tarihi yapı bir bütün olarak ele alınmalıdır. Taşıyıcı sistem, ahşap karkas dolgusu, dış kaplama, çatılar, döşemeler, kapı ve pencereler dahil, tüm öge ve malzemelere eşit ilgi gösterilmelidir. İlke olarak, eğer yapının taşıyıcı sistemine, dengesine olumsuz etkileri yoksa, mevcut malzemeler ve eski onarımlar mümkün olduğunca

korunmalıdır. Koruma sıva, boya, kaplama, duvar kağıdı gibi yüzey katmanlarını da kapsamalıdır. Özgün malzemelere, tekniklere ve dokulara saygı gösterilmelidir. Eğer harap olan yüzeylerin yenilenmesi veya değiştirilmesi gerekli görülürse, uygun malzeme ve tekniklerin kullanılması istenir.

19. Taşıyıcı öğeler söz konusu olduğunda:

- a yapının performansının yeterli olup olmadığı; eğer kullanımı, mevcut koşulları ve yükleme düzeni değiştirilmezse, yakın dönemde oluşan hasar ve kaybın sadece onarım/sağlama ile giderilip giderilemeyeceği,
- b eğer yakın tarihte değişiklikler yapılmışsa, veya önerilecek yeni kullanım daha ağır bir yükler getirecekse, herhangi bir güçlendirmeye girişmeden önce, taşıyıcı sistemin analizi yapılarak, yük taşıma kapasitesi belirlenmelidir.

20. Taşıyıcı sistemi çağdaş yapı normlarına uygun hale getirmek amacıyla hiçbir müdahale yapılmamalıdır.

21. Tüm müdahaleler güvenilir yapısal ilkelere ve kullanım gerekçelerine dayandırılmalıdır.

22. Zamanla oluşan ve taşıyıcı sistemi etkilemeyen, kullanımı zorlamayan deformasyonları, sadece estetik kaygılarla, düzeltmeye girişilmemelidir.

GÜNÜMÜZ MALZEME VE TEKNOLOJİLERİ

23. Günümüz malzeme ve teknikleri çok dikkatli seçilmeli; yalnız dayanıklılığı ve davranışı uzun bir süre denendikten sonra kanıtlanmış olanlar, ihtiyatla kullanılmalıdır.

24. Altyapı hizmetleri (elektrik, su, tel, vb.) yapının veya alanın somut ve somut olmayan değerleri gözetilerek eklenmelidir.

25. Tesisat, ısı ve nem gibi önemli çevresel koşullarda değişime neden olmayacak şekilde tasarlanmalıdır.

26. Kimyasal koruyucuların kullanımı dikkatle denetlenmeli ve izlenmeli; ancak kesin bir yarar olduğunda, halkın ve çevrenin güvenliğinin olumsuz etkilenmeyeceği, uzun vadede önemli bir ilerleme beklentisi olduğu durumlarda kullanılmalıdır.

KAYIT VE BELGELEME

27. Venedik Tüzüğü'nün 16. Maddesinde ve Anıtların, Yapı Gruplarının ve Sitlerin Belgelenmesi ile ilgili ICOMOS Tüzüğünde belirtildiği gibi, müdahale ve iyileştirici işlemlerde kullanılan tüm malzemelerin kaydının tutulması gerekir. Yapıdan alınan örnekler veya kullanılamaz durumda olup sökülen parçalar dahil, ilgili tüm belgeler ile geleneksel ustalık becerileri ve teknolojileri hakkında bilgiler toplanmalı, kataloglanmalı, güvenli bir yerde depolanmalı ve uygun

görüldüğü biçimde ulaşılabilir kılınmalıdır. Belgeleme içinde koruma çalışmalarında kullanılan malzeme ve tekniklerin seçim nedenleri konusunda açıklamalara da yer verilmelidir.

28. Yukarıda belirtilen tüm belgeler hem yapının gelecekte yapılacak bakımları için, hem de bir tarihi kayıt olarak saklanmalıdır.

İZLEME VE SÜREKLİ BAKIM

29. Ahşap kültür mirasını güvenceye almak, kültürel önemini korumak ve büyük müdahalelere olan gereksinimini geciktirmek için, sürekli bakım ve izleme ile ilgili tutarlı bir strateji oluşturulmalıdır.

30. İzleme herhangi bir uygulama sırasında ve sonrasında kullanılan yöntemlerin etkisini, kullanılan ahşabın ve diğer malzemelerin uzun erimdeki davranışını denetlemek için yapılmalıdır.

31. Bakım ve izleme ile ilgili kayıtlar yapının belgeli tarihinin parçası olarak saklanmalıdır.

TARİHİ ORMAN ALANLARI

32. Harap durumda olsalar da, ahşap yapılar yaşayan bir kültür mirasının parçası olarak topluma katkıda bulunurlar ve korunmaları için uygun ahşap bulunması gerekir. Dolayısıyla ahşap yapıların sürekli bakım ve onarımında ormanların yaşamsal rolü bilinmelidir.

33. Anıtların ve sitlerin korunmasından sorumlu kurumlar özgün orman alanlarının korunmasını desteklemeli ve ahşap kültür mirasının korunması, onarımı için uygun kurutulmuş ahşap sağlayan depolar oluşturmalıdır. Bu düzenleme kapsamında ileride yapılacak onarımlar için büyük kesitli ahşapların gerekebileceği de öngörülmelidir. Ancak, bu tür çalışmalar tarihi yapıların özgün öğelerinin büyük ölçüde yenilenmesini teşvik etmemeli; daha çok onarımlar ve küçük yenilemeler için bir kaynak oluşturmalıdır.

EĞİTİM VE ÖĞRETİM

34. Tarihi ahşap mimarinin yapımında kullanılan geleneksel bilgi ve ustalıkları kaydetmek, korumak ve yeniden canlandırmak gereklidir.

35. Ahşap mimarlığın tanınmasını, değerlerinin ve kültürel öneminin anlaşılmasını sağlayan eğitim programları, bu konuda bilinçlenmenin önemli bir parçasıdır. Bu programlar sürdürülebilir koruma ve gelişme politikasının temelidir. Kapsamlı ve sürdürülebilir bir politika yerel, bölgesel ve uluslararası düzeylerde ele alınmalı ve ilgili tüm kamu görevlilerini, meslekleri, esnafı, halkı ve diğer paydaşları kapsamalıdır.

36. Ahşap kültür mirasının, yapıların ve sitelerin belirgin özelliklerini, sosyal ve antropolojik yönlerini araştıran programlar (özellikle bölgesel düzeyde) teşvik edilmelidir.

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Konstrüksiyon: Malzemelerin düzene sokularak yanyana getirildiği ve bir bütün olmak üzere birleştirildiği şekil¹; yapı yapma işlemi; inşa edilen şey (bkz. aşağıdaki "Strüktür " maddesi)

Kültürel önem: Bir yapı veya sitin geçmiş, günümüz ve gelecek kuşaklar için taşıdığı estetik, tarihi, arkeolojik, antropolojik, bilimsel, teknolojik, sosyal, manevi veya diğer somut olmayan kültür mirası değerleri

Gelişen binalar: Günümüz toplumunda geleneksel yaşam biçimi ile yakından ilgili ve aktif bir rol üstlenen, içlerinde hala evrim sürecinin gelişmekte olduğu yapılar. Bu yapılar zaman içindeki evrimleriyle de ilgili önemli maddi veri sunarlar.

Doku: Bir yapı veya sitin bileşenleri, sabit donatıları, içeriği ve eşyaları dahil, tüm fiziksel malzemesi.

Somut olmayan miras: Ahşap kültür mirasının yaratılması ve kullanımı ile ilgili geleneksel süreçler.

Güçlendirme: Bir ögenin, ögeler bütününe veya yapının strüktürel davranışını iyileştirmek, güvenliğini arttırmak için yapılan işlemler.

Onarım: Ahşap kültür mirasının taşıyıcılığını, bir parçasının veya tümünün estetik bütünlüğünü yeniden kazanmasına yönelik eylemler. Tarihi dokuda yapılan bu zorlu işlem, yalnız bozulmuş kısımların değiştirilmesini, esas yapı ve malzemelere dokunulmamasını hedefler.

Strüktür (Taşıyıcı sistem) : Yapının yüklerini taşımak ve güvenle zemine aktarmak için tasarlanan ve inşa edilen, dengede duran ögeler bütünü².

Geçici yapılar: Bir kültürün veya milletin törenleri veya başka etkinlikleri için yapılan, belirli zamanlarda kullanılıp, sökülen; gelenekleri, işçilikleri ve geleneksel bilgileri içinde barındıran yapılar.

Çeviri: Zeynep Ahunbay, 2018.

---

¹ Ching, Francis D K (1995) A Visual Dictionary of Architecture. New York: John Wiley

² ibid.